

Majestății Sale Regelui României

CAROL I

CARTEA III.

ISTORIA MODERNĂ

INFLUENȚA GRECEASCĂ

De la Mateiu Basarab și Vasile Lupu până la Revoluția grecească.

1633—1821.

CAPUL I

MATEIU BASARAB ȘI VASILE LUPU.

1633—1654

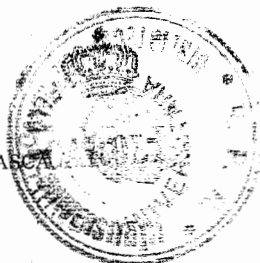
I

ISTORIA POLITICĂ ȘI CULTURALĂ

A ȚĂRILOR ROMÎNE SUB MATEIU BASARAB ȘI VASILE LUPU.

1633-1654.

I. ÎNRIURIREA GRECEASCĂ

Atît Mateiu Basarab cît și Vasile Lupu se suie în scaunele țărilor romîne în urma unei mișcări naționale făcută de boieri și de popor în contra Grecilor, dîndu-se ambii drept capii acelei rezmerițe îndreptată în protiva elementului străin. Am văzut pe Mateiu Basarab luptînd în contra partidei grecești ce se refugiase în lagărul lui Radu Iliași, și cînd Mateiu ajunge la Constantinopole, am văzut cum Grecii înscenează în contra lui acea jăluire teatrală, prin care caută a-l compromite în ochii Turcilor. Boierii din Muntenia, partizanii lui Mateiu, crezînd că într'adevăr s'a sfîrșit cu predominirea Grecilor în țară, se bucură foarte mult de izbutirea lui la Constantinopole, și declară că «dacă Poarta ar vroi să mai rînduiască în Valahia de acolo înainte pe vre un Grec din acei

ce trăesc în țara Turcească, (pe Radul ce au fost numit odată domn sau altul din aceeași stârpe)¹, nu numai ei boierii dar chiar și întreaga poporație ar părăsi cu gramada țara și s'ar așăza aiure, atîta le este de nesuferit jugul cel tiranic al Grecilor»². Turcii se temeau ca exemplul dat de Munteni cu răscoala lor în contra Grecilor, să nu fie imitat și de Moldoveni; teamă ce se îndeplinește puțin timp după aceasta prin răscoala condusă de Vasile Lupu contra lui Alexandru Coconul și a Grecilor săi. Urmînd înaintea politica ei de favorare pe cît se putea a elementului grecesc, Poarta nu vroește să numească pe Lupu în tronul Moldovei, după cum refuzase la început să rînduiască pe Mateiu Basarab în Muntenia, și trimete ca domn în Moldova pe Moisi Movilă. În expediția făcută însă de Abaza pașa contra Polonilor, Moldovenii înșală pe Turci, iar Muntenii stau slab la luptă, pentru care Moise Movilă este scos, iar Mateiu Basarab scapă de pericol punîndu-și trebile la cale prin bani la pașa conducător al răsboiului. În locul lui Moisi Movilă se pune în Moldova domn Vasile Lupu, tot prin mijlocirea lui Abaza pașa. Pe cînd Mateiu Basarab ajunge în scaun la București în 10 Mart 1633, Vasile Lupu ocupă tronul Moldovei după Maiu 1634, cînd îl părăsește Movilă³. Și Moldovenii după răscoala contra lui Alexandru Coconul și măcelărirea Grecilor, «făgăduesc Porței ascultarea lor și plata exactă a tributului, dacă numai nu se va mai numi la domnia țării lor pe nici un Grec»⁴.

1. Radu era privit ca Grec din cauza tatălui seu Alexandru Coconul, fiul născut în părțile grecești al lui Radu Mihnea.

2. *Rudolf Schmidt* amb. germ. c. *împăratul I Fevr: 1633* în *Eudoxius von Hurmuzaki*, Fragmente zur Geschichte der Rumänen. II. p. 94.

3. *Anon. rom.* în *Mag. ist.*, IV, p. 318. *Pietro Foscari*ni către *dogele*, în *Doc. col. Hurm.*, IV, 2, p. 477.

4. *Schmidt* c. *împ.*, 18 Mai 1633 în *Hurmuzaki*, Fragmente, III, p. 95.

Este deci inviderat că răscoala Romînilor din ămbele țări luase de astă dată un caracter mai ascuțit, și că izbutise a alunga pe domnii greci și pe încunjurimea lor din țările romîne, și a încredința ocîrmuirea unor domni de la care erau în drept să se aștepte că vor urma purtarea aceea prin care dinșii își cîștigase simpatiile poporului.

Mateiu Basarab însă și mai cu samă Vasile Lupu se slujise de mișcarea națională, în fruntea căreia se pusese, numai spre a-și deschide porțile domniei. Căci dacă aceasta putea fi dobîndită pentru un moment prin combaterea Grecilor, pastrată nu putea fi ea în nici un chip fără sprijinul lor cel atotputernic în Constantinopol. De aceea videm în curînd pe ămbii domni romîni, părăsind politica dușmană Grecilor, patronată de ei pentru a ajunge în scaune, și îndrumînd pe acea urmată și de predecesorii lor, de a se pune bine cu elementul ce predomină cu atît mai puternic pe Turci, cu cît dinșii se coborîu pe povirnișul decăderii. O întoarcere a lui Mateiu cătră acest element să vede întăi pe calea religioasă, cînd în timpul celor trei ani de liniște, ce trecură de la suirea lui în scaun până la începutul dușmăniilor cu Vasile Lupu (1634—1637), el miluește cu mai multe daruri mănăstirile grecești din Ierusalim și din sfințul munte. Curînd însă el se pleacă iar cu totul cătră Greci. «Și au venit, spune cronica, cu dînsul pribegii, Romîni și *Grecii*, care au fost boieri mari, și tuturor bine au făcut și încă pe unii i-au și boierit»⁵. Documentul lui Mateiu din 1639, prin care reie din mîinile Grecilor mai multe mănăstiri, a fost până acuma interpretat într'un sens prea patriotic. așa că făcea din Mateiu Basarab, și după urcarea lui în scaun un re-

5. *Anon. rom.* în *Mag. istoric*, IV. p. 321. *Căpitanul*, idem, I. p. 292.

prezentant al românismului și un prigonitor al Grecilor. Iată care este cuprinsul și înțălesul acestui document, redus la adevăratele lui proporții. Domnul începe prin a aminti mișcarea națională care'l adusesese la domnie, spunînd apoi că «vroind a restatornici în scaun acelaș neam băsărăbesc, spre gonirea de în țară a străinilor și spre adunarea moșnenilor, adusu-și-au aminte de noi, și ne au adus din țări străine, unde eram goniți și pribegi de răul străinilor și ne aleseră la domnie». După o asemenea introducere, nu prea favorabilă străinilor celor miluiți de el cu boierii cu cît-va timp mai înainte, domnul arată cum «călugării străini au supus mai multe mănăstiri ca metoace dajnice altor mănăstiri din țara grecească și de la sfînta gora, făcîndu-le hrisoave de închinăciune fără de știrea sfatului și fără de voia soborului. Drept aceea, încheie documentul, noi Mateiu Voevod am tocmit cum acele sfînte lavre domnești, care le-au închinat acei domni și vlădici străini pentru mită și fără voia nimului și anume (urmează numele a 23 de mănăstiri din cele mai frumoase a le țarei Muntenești) să fie în pace de călugării străini, și să aibă a fi pe sama țarei cum au fost din veac; însă alegînd afară acele mănăstiri măcar domnești, măcar boierești, care singuri ctitorii lor le-au închinat și le-au supus metoace, acele să fie supuse și stătătoare călugărilor străini»⁶. Acest hrisov nu trebuie luat ca o măsură de prigonire a călugărilor greci, căci videm că domnul le recunoaște drepturile asupra mănăstirilor regulat închinat. El țintește numai cît a lovi abuzul, a scoate pe călugării străini din mănăstirile a căror stăpînire o u-zurpase fără nici un drept și de care nu puteau să se

6. Uricarul V, p. 317—336. Numele mănăstirilor au fost reproduse în Vol. III, p. 455.

tînguiască că ar fi deposedați. Că Mateiu Basarab nu apucase o atare hotărîre de cît silit se vede de pe aceea că odată cu măsura luată în contra abuzurilor călugărilor greci, el însuș caută să-i împace făcînd mai multe danii mănăstirilor din Răsărit. El era însă ținut prin poziția lui față cu partida națională, să lovască măcar cu dreptatea în mîna pe elementul grecesc, care se întorsese așa de curînd după întronarea lui, la putere și înriurire în țara Muntenască.

Mateiu Basarab caută la început să păstreze o cumpănă între partida națională și cea grecească. De una avea nevoie în țară spre a domni în liniște și a nu provoca pîri cătră Turci; cealaltă putea să 'l sprijinească sau să 'l sape în Constantinople, după cum era să'i fie purtarea față cu dîusa în Muntenia. Cît de curînd avu dînsul nevoie de sprijinul ei în capitala împărăției, se vede de pe aceea că în 1637, el face să se taie nasul unui pretendent *Leon Stridie*, care oferea un mai mare haraciu pentru domnia Munteniei. Acest Leon Stridie nu este de cît Leon Tomșa, de oare-ce ce se spune că el mai fusese odată domn în Valahia, și alt domnitor cu numele de Leon nu întîlnim în această țară. Turcii au nerușinarea de a înscena următoarea comedie cu prilejul ciuntirei bietului pretendent: «i se taie nasul și urechele și cu o beșică în cap în loc de turban este plimbat pe un asin prin stradele Constantinoplei, precedat de un strigător care rostea că astfeliu să întîmplă aceluia care pentru a dobîndi principatul cearcă să corumpă pe cei mari din ocîrmuire. Și cu toate acestea pentru a da această lecțiune de morală, cei mari fusese cumpărați de Mateiu Basarab cu 3000 de reali, sumă mică, potrivită cu valoarea păcătosului pretendent. Mai nostim este încă că ei fac bani și cu nasul sârmanului Leon, pe care 'l vînd agenților domnului mun-

tean, care se grăbește a-i trimite semnul disgrăției rivalului său ⁷.

De și Mateiu avea nevoie de sprijinul Grecilor în Constantinopole, pentru a se apăra contra pretendenților la începutul domniei sale, este nevoit a nu se prea da cu totul în apele lor, întru cât trebuia să se ferească de a jigni partida națională, care la urcarea lui în scaun, «mulțămise lui Dumnezeu de domn bun și milostiv, că au izbăvit țara de răii și vrăjmașii Greci» ⁸. De acea un document contimpuran ne spune că «Mateiu avea la Constantinopole între Greci puțini aderenți; mai toți țin cu Lupu; are însă câți-va Turci care slujesc și lui Lupu, Dumnezeu știe căruia mai bine» ⁹.

Cu cât însă sporeau nevoile lui Mateiu Basarab și mai ales acele bănești față cu nesățioasa lăcomie a Turcilor, cu atita domnul se apleca tot mai mult chiar în țară, către elementul rîpitor și jăfuitor al Grecilor. În 1652 vistiernicul de atunci Stroia, este arătat ca prins cu furt din banii vistieriei, săvîrșit de el în unire cu Radu din Fărcași al doilea vistier și cu camărașul Tudor. Un document al timpului arată că s'ar fi găsit într'o zi o ladă din visterie, de cele pecetluite cu pecetea domnească, spartă și lipsind din ea 85 de pungi de bani a 500 de lei. Se apucă de îndată la răspundere pe cei trei boieri sus arătați ca să-și dea samă despre purtarea vistieriei. Este curios că documentul ne spune că boierii invocară ca mijloc de apărare, nu faptul că furtul s'ar fi săvîrșit de alții, ci numai că ei nu-și pot da sămile pe mai mult de trei ani în urmă. Divanul în-

7. *Aloisi Cantarini* către *dogele*, 29 August 1637. Doc. col. *Hurm.*, IV, 2 p. 493 Comp. *Schmidt* c. împ., 16 și 25 Oct. 1632 în *Fragmente*. III, p. 92

8. *Anon. rom.* în *Mag. ist.*. IV, p. 320

9. *Schmidt* c. împ. 20 August 1643. Doc. col. *Hurm.*, IV, p. 671—672.

sărcinează pe mai mulți boieri și mazili ca să le iee sama despre dările adunate și despre cheltuelile făcute, cu banii dați pentru haraciu și de cei trimiși la Țarigrad. Ei neputînd da samă au fost adeveriți de furi și ar fi trebuit să-și piardă capetele și să plătească din averea lor șese bani drept unul după legea de atunci, dacă domnul nu s'ar fi milostivit și i-ar fi iertat, osîndindu-i numai cît la pierderea slujbelor, cu legătură de mare blăstăm a nu li se mai încuviința asemenea slujbe de nimine în viitor, «domn fie, mitropolit fie, episcop, ori-ce boier mare va fi, ori străin, ori d'ai țarei»¹⁰.

Acest document este cam greu de înțales. Intr'adevăr boierii învinuiți erau mînuitorii banilor publici; deci ce nevoie ar fi avut ei, ca niște furi de rînd a sparge lada, spre a lua banii, cînd puteau să și-i însușască într'un chip mai puțin compromițator. Dară dacă s'ar spune că fusese nevoie să spargă lada spre a fura, fiind că ea fusese pecetluită cu pecetea domnească, ce nevoie mai era a le lua socoteală despre purtarea vistieriei, despre încăsări și cheltueli, cînd lipsa era vădită ca făcută printr'un furt?

Noi bănuim că documentul ascunde cu totul altă ceva. Mateiu Basarab avea nevoie de bani mulți, spre a-și întreține numeroasa lui armată și spre a întimpina cheltuețele domniei, și se vede că dregătorii romîni ce-i avea el însărcinați cu visteria, nu prea duceau trebile după placul domnului. Se găsia pe atunci pe lîngă curtea lui un Grec *Ghinea Țucalas* adecă *Olarul*, de origine din Rumelia, unde fusese de meserie lăcătar. Strămutîndu-se însă în Muntenia se așăzase în sat la Brătăsani pe Olt în județul Romanai, căsătorindu-se aici. Acesta încetișor pre ascuns

---

10. Hrisov din 1652 în Mag ist., I, p. 126—130. *Adaoge Anon. rom.* în Mag ist., IV, p. 365.

ca un diavol cercâ pre Mateiu Vodă zicîndu-i : de ți-e voia să faci bani mulți, fă-mă vistier mare și vei cunoaște mult folos. Mateiu Basarab nu îndrăznea a lua fără nici o pricină dregătoria cea însemnată a vistieriei de la un Român și a o da unui Grec, spre a nu lovi în partida națională, și de aceea înscenâ el acea comedie cu furtul banilor, care am văzut-o că se prezintă într'un chip așa de ciudat în documentul lui Mateiu Basarab. Aceasta ne explică cum se face de cei trei boeri chip prinși cu furțișagul banilor, sunt iertați de Mateiu, dăruindu-li nu numai viața, *dar încă și iertîndu-i de restituirea banilor*, o generozitate care ar fi cu totul neînțeleasă în cazul cînd dînșii ar fi fost într'adevăr vinovați. Mateiu Basarab însă prefăcîndu-se că s'a prins boierii romîni cu furtul banilor, putea cu mai mare obraz se dee visteria unui Grec. Iată care ne pare adevăratul înțeles a aceluï enigmatic document. Vom vedea cum a răspuns Țucalaș așteptărilor domnului și chiar le au întrecut. Aici trebuia să atingem numai progresul înriurirei grecești chiar sub domnia, în aparență atît de dispusă în favoarea partidei naționale, a lui Mateiu Batarab.

Cît despre Vasile Lupu, el însuși trăgîndu-și originea din părțile grecești, se aruncase îndată după urcarea lui în scaun în brațele compatrioților săi cu mult mai puțină rezervă decît domnul Munteniei, lepădînd cu totul masca patriotică cu care se acoperise spre a ajunge la domnie. Vasile Lupu trecea drept Albanez în ochii contimpuranilor. Patriarhul Dosofteiu al Ierusalimului ne spune însă în precuvîntarea la cartea în contra Calvinilor scrisă de Meletie Serigos și tipărită în București cu cheltuiala lui Brancovanu în 1680, că Vasile Lupu se trăgea din arnăuțescul sat în Misia, așăzat pe Tîrnova, țiindu-și

începutul neamului său din Macedonia¹¹. Sub numele de arnăuțescul sat din Misia pe Tîrnova nu poate fi înțeles decît Arbănașul, sat locuit de Macedo-Romîni veniți aici din orașul Elbasan (Arbănaș) din Albania¹². De aceea adauge mitropolitul Dosofteiu că Lupu își ținea începutul său din Macedonia. Lupu deci ar putea fi de obîrșie Macedo-Romîn, însă bine înțeles grevizat. Tatăl său numit *Neculai vel Aga* era născut în acel sat și veni împreună cu fiul său Vasile în țările romîne, oprindu-se pe la anii 1600—1610 întâi în Muntenia, unde murind fu îngropat în o biserică din Tîrgoviștea. Vasile ajungînd după aceea în Moldova la domnie, în timpul împăcării sale cu Mateiu Basarab, cătră anii 1644—1645 zidește în locul acelei biserici o frumoasă mănăstire, pentru poleirea crucilor căreia numai, chelcheltuește 700 de galbeni. În inscripția pusă deasupra ușei Vasile Lupu spune că în «acest sfînt hram al invierii domnului și mîntuitorului nostru Isus Hristos, mai înainte zidit de Statea neguțitorul, a fost astrucat corpul răposatului părintelui meu Neculae vel Aga»¹³. De și nu se cunoaște cum au ajuns Vasile Lupu în rîndul boierilor moldoveni, se știe că el era vistier încă pe timpul lui Gaspar Gratiani, și că atunci cînd se puse în fruntea răscoalei pornite contra lui Alexandru Coconul, era vornic¹⁴.

Deși însă boierit și stătător de un timp îndelungat în Moldova, Vasile Lupu păstrase caracterul său străin și mai ales limba lui cea de baștină, grecească, o vorbea foarte bine. Astfeliu ne spune Paul de Aleppo secretarul patriarhului Macarie din Alexan-

11. Reprodușă de Uricariul VII. p. 39

12. Vezi asupra acestui sat Vol I p. 576. nota 23.

13. Reprodușă de Dl. A. Papadopol-Calimah în scrierea sa asupra lui Ștefan, Gheorghe Voevod. domnul Moldovei, București. 1886, p. 34.

14. Vol. III. p. 504 și 515.

dria, că stăpînul său vizitînd pe Vasile Vodă, rămaseră ei *singuri* în o cameră aproape de o oară, în care timp beiful arătă patriarhului simțimintele sale de iubire și venerațiune». Patriarhul ne-știind românește, este invederat că convorbirea a trebuit să se urmeze în limba greacă. Aceste întîlniri în patru ochi a le lui Vasile Lupu cu patriarhul, se repetară în mai multe rînduri, și Paul de Aleppo mai adaoge că Vasile Vodă avea o adîncă cunoștință a autorilor vechi¹⁵, ceea ce în gura unui Grec nu se poate referi de cît la autorii eleni. Vasile Lupu era deci nu numai cunoscător al limbei grecești obicînuite pe timpul lui, dar avea și cunoștinți literare în autorii clasici ai antichității. De aceea îl si găsim coresponzînd cu persoane din Constantinopole în limba grecească¹⁶, care scrisori credem că erau scrise de el însuși, întru cît de altfeliu limba diplomației orientale era pe atunci cea italiană, și întrebuițarea celei grecești pare ceva neobicînuit. Dacă Vasile Lupu putea trece drept boier de țară în ochii nobilei, poporul de jos îl privea tot ca străin; și în timpul răscoalei pornite de el contra lui Alexandru Vodă, ne spune Miron Costin, că «pe Vasile vornicul *anume că este și el unul din Greci*, au svărlit unul un os și l'au lovit în cap, de care lovitură au suferit multă vreme Vasile vornicul»¹⁷.

Mai mult încă de cît Mateiu Basarab, Vasile Lupu se folosi numai de curentul anti-grecesc spre a pune mîna pe domnie, întorcîndu-și, îndată după ce o dobîndi, iarăși fața cătră elementul pentru care afară de interes împărtășea chiar firești simpatii. În tot timpul domniei sale și în toate împrejurările îl gă-

15. Călătoria arhidiaconului *Paul de Aleppo*, și *Arh. ist.*, I, 2, p. 54 și 68.

16. Vezi o scrisoare a *Lupului* adresată în 1645 lui *Grillo* în Constantinopole, în grecește. *Doc. col. Hurm.*, IV, 2, p. 539.

17. *Letopisețe*, I, p. 295.

sim încunjurat și slujit de Greci. Am văzut cele ce spune rezidentul Schmidt, despre mulțimea sprijinitorilor săi greci din Constantinopole, despre care ambasadorul adaoge aiurea că «nu ar fi în bune relații cu ei, fiind foarte mândri și făloși»¹⁸. Dintre aceștia Lupul avea pe unul, foarte bogat, numit Dumitrache, în dregătoria de Capuchehaia¹⁹.

Sprijinirea domniei lui Vasile Vodă, mai ales pe Grecii din răsărit, trebuia să aducă după dînsa numai de cît favorarea lor în toate modurile, primirea lor în țară și înaintarea lor în dregătoriile ei; apoi dăruirea fără încetare a mănăstirilor grecești. De aceea Vasile Lupu, se întrece în închinarea mănăstirilor moldovenești către acele a le Grecilor din răsărit. Patriarhul grec din Constantinopole Atanasie Patelarie, fiind mazilit de Turci, caută scăpare lângă domnul Moldovei, ca altă dată Nifon lângă Radu al IV-le al Munteniei. Domnul îi dăruiește mănăstirea Sf. Neculai din Galați, și mai tîrziu reîncăpînd Patelarie în scaun, Vasile Lupu închină acea mănăstire călugărilor din muntele Sinai²⁰. Tot Vasile Vodă închină mănăstirea Sf. Gheorghe călugărilor din muntele Sinai, Barnovski și Sf. Sava, patriarhului de Ierusalim, Sfînta Paraschiva de lângă Sf. Sava (deosebită de Sf. Vinere) muntelui Sinai; în sfîrșit marea și frumoasă mănăstire Trei-Erarhi cea zidită de el, călugărilor din muntele Atos, de oare-ce aflăm chiar pe urmașul său Gheorghe Stefan spunînd în anul 1656, doi ani după suirea lui în scaun, în locul rămas liber prin

18. Schmidt către Ferdinand, Noemvrie 1643. Doc. col. *Hurm.*, IV, p. 691.

19. Schmidt c. d'Asquier, 9 Fevr. 1637 și Dr. Scogardi c. Schmidt II. Decemv. 1644. *Hurmuzaki*, Fragmente, III, p. 102 și 141.

20. Paul de Aleppo în Arh. ist., I, 2, p. 59. Comp. studiul D-lui A. Papadopol-Calimah asupra lui Atanasie Patelarie, în Convorbiri literare, XXIII, p. 1015 și XXIV, p. 30, unde D-sa și îndreaptă spusele neexacte ale lui Paul de Aleppo. (Vezi mai ales XXIV, p. 39).

fuga lui Vasile Lupu, că dascalii slavoni aduși de Lupu în mănăstirea Trei-Erarhii au fost izgoniți din ea și înlocuiți cu alții din țara grecească, care călugări greci de nici un folos nu ar fi pentru învățatură. Comunitatea Atosului ridică din temelie turnul clopotniței în 1804—1806 pe ruinele aceluși ridicat de Vasile Lupu²¹. Acest domn ajută și pe patriarhia de Constantinopole, a-și plăti o parte din datorie și anume 28.000 de ruble, pentru care patriarhul îi învoește aducerea moaștelor sfintei Paraschiva din Constantinopole la Iași, unde domnul le așază în un sicriu de argint, în mănăstirea Trei-Erarhilor, trimițând patriarhul «această bună comoară prin trei prea fericiți mitropoliți, chir Ioanichie al Iracliei, chir Partenie al Adrianopolei și chir Teofan Paleopatron»²². Cu drept cuvânt se întitulează Vasile Lupu în inscripția de pe sicriu «rîvnitor și apărător al sîntei evsevii răsăritene», căci îl videm amestecat în toate daraverile bisericilor grecești. Așa cînd moare Teofan patriarhul Ierusalimului, el însărcinează pe Partenie patriarhul Constantinopolei și pe Vasile Lupu de a-i alege drept urmaș un vrednic pastor. De și erau mai mulți concurenți în Răsărit, Vasile Vodă izbutește, bine înțeles nu fără cheltueală, a face să se aleagă egumenul mănăstirii Galata, închinată sf.

21. *Melchisedek*, Notții istorice și arheologice adunate de pe la 48 de mănăstiri și biserici antice din Moldova. București 1885, p. 171. Documentul din 1656 în Uricarul III. p. 179 O dovadă directă a închinării Trei-Erarhilor de Vasile Lupu către muntele sfînt, se află în un document nou al patriarhului de Constantinopole. din 1842, Uricarul, IX, p. 49 în care patriarhul vorbește despre „sfînta domnească și stavropigească mănăstire din Iași. Trei-Erarhii închinată celor 20 de mănăstiri din sfîntul munte de fericitul întru pomnire ctitorul ei Vasile Voevod.”

22. Inscripția amintitoare a aducerii moaștelor în *Melchisedek*. l. c. p. 171 și scrisoarea sinodală a arhimandriților și egumenilor din Constantinopole către țarul Moscovei din 10 Dec. 1644 și care amintește binefacerile lui Vasile Vodă, idem, p. 207. Vezi și *Melchisedek*, Viața și minunile Sf Paraschivei, București, 1889, p. 51.

mormînt, Grecul Paisie de patriarh al Ierusalimului, fiind față la sîntirea lui în biserica din Trei-Erarhi, afară de clerul din țară, și exarhul mitropolitului Larisei, chir Grigorie, și Laurențiu al Casandrei, precum și un delegat al patriarhiei din Constantinopole²³. Cînd se depune patriarhul Partenie, imputîndu-i-se de Turci iubire de argint, și se alege în locul altul tot cu numele de Partenie, noul ales se îndatorește, pentru a cumpăra demnitatea lui de la Turci, care speculau nu mai puțin cu mitra lui ca și cu coroana domniilor romîne, cu sumi însemnate în Constantinopole. Vasile Lupu ajută patriarhului în această afacere, plătind 42,000 de efinci, iar restul până la 120,000 îl împrumută patriarhul de la Turci și de la Evrei²⁴.

În biserica moldovenească Vasile Lupu favorizează lățirea grecismului. Afară de închinarea mănăstirilor pămîntene către acele din Răsărit, care sporea neconținut numărul și înriurirea călugărilor greci, mai aflăm că Vasile Vodă introducea călugări străini adecă greci și pe la cele-lalte mănăstiri a le țării, pentru ca să învețe pe fii boierilor limba și știința grecească; el mai dispune ca la biserica catedrală, de unde apoi se comunică exemplul și la cele-lalte, să se cînte la o strană în grecește, iar slujba sfintei liturghii să se facă pe jumătate în această limbă, lucru ce videm petrecîndu-se și în Muntenia²⁵.

23. Document din *Muravieff*, ap. *Melch'sedek*, Notiți. p. 200

24. Alt document din *Muravieff* ap. *Melchisedek*, Notițe, p. 200. Tot atunci dăruiește Lupu patriarhiei de Ierusalim. moșia Hlincea de lângă Iași. Vezi un document de la patr. Ier. Hrizant, din 1724 în Uricarul XI, p 360 și 363. Asupra închinării Trei-Erarhilor către muntele Atos vezi și Cronicul lui C. Dapontes în C. *Erbiceanu*, Cronicarii Greci care au scris despre Romîni în epoca Fanarioților, București. 1890. p 96. „mănăstirea Sf. Trei-Erarhi aferosită comunității Sf. Munte“.

25. *Cantemir*, Descr Mold., p. 170 confirmat prin *Paul de Aleppo*. Arh. ist. I. 2. p 70 și 98. Cantemir adaugă că și scoala înființată de Vasile Lupu ar fi fost grecească, ceea ce însă vom vedea că este neexact. Mai jos No 4.

Dar nu numai biserica grecească era favorizată de Vasile Lupu, ci în deobște toate elementele acestei rase cotropitoare, ceea ce aduse la sfârșit desbinarea țării de el și trecerea ei în partea lui Ștefan Gheorghe. Paul de Aleppo dă ca pricină a răscoalei Moldovenilor în favoarea competitorului lui Vasile Vodă, «împrejurarea că Vasile era Grec de naștere și de origine, și făcuse toți curtenii și ofițerii săi din Greci, îndepărtînd pe Moldoveni pe care-i lua în rîs și-i desprețuia, astfelu că-i redusese la cea mai mare mizerie și degradare. Ștefan Gheorghe din contra atrăsese în partea lui pe toți oamenii cei mai înșămnați, care uriau foarte mult pe Vasile și pe nobilii săi dimpreună cu toți Grecii lor». Grecii răsplăteau lui Vasile Lupu această preferință a elementului lor, vărșîndu-și chiar sîngele pentru el; de aceea «armata lui Lupu era compusă mai ales din neguțitori greci»²⁶. Și din alte părți avem întărirea acestor împrejurări. Astfelu Constantin Căpitanul ne spune că Vasile Lupu, se slujia în uneltirele sale contra lui Mateiu Basarab. de trei boieri greci de la curtea acestuia, frații *Costea*, *Pavalache* și *Apostolache Caragea*²⁷, și între boierii aflători la curtea lui Vasile Lupu, Miron Costin enumeră pe Grecii *Sculi* și *Iacomi* vataji de aprozi și pe *Hristodul* căminarul²⁸.

Grecii fiind atîta de favorați în Moldova și chiar în Muntenia, înțelegem cum de numărul lor trebuia să crească neconținut, în cît Paul de Aleppo nu exagerează întru nimic cînd spune că în Muntenia era pe cînd el au vizitat'o «o urdie nenumărată de preoți și diaconi străini (adică Greci), care se îngărmădeau pe la înmormîntări». Ba el chiar petrecînd neconținut

26. *Paul de Aleppo* in Arh. ist., I, 2. p. 74—75 și 81.

27. *Mag. ist.*, I, p. 297.

28. *Letopisețele*, I, p. 299 și 313

în mijlocul Grecilor, pe care îi întâlnea în toate părțile, mai ales în clerul cu care el venia mai des în atingere, putea să susțină în bună credință că «majoritatea poporului în Moldova și țara Românească și toți neguțitorii sunt Greci, așa că *arhidiacconul găsi în aceste țări mijlocul de a se perfecționa mult în conversația grecească* »²⁹. Nici că se poate mai puternică zugrăvire a însemnătății elementului grecesc în țările române, pe timpul domnilor care venise chip spre a-l răsturna, de cât asemenea naivă mărturisire a scriitorului arab!

Reacția națională încercată de boieri în contra domniilor lui Leon Tomșa și Alexandru Coconul, care adusesse în fruntea țărilor române pe Mateiu Basarab și Vasile Lupu, nu izbutise de loc în tendința principală care o provocase. În zădar se scuturase poporul român, pentru a arunca paraziții ce se năpustise pe corpul său. Ei înfipsese în el ascuțitele lor fălci și se țineau de dînsul ca lipitoarea ce a mușcat de curînd. Apoi după fie-ce acces urma în chip fatal o perioadă de apatie, în care jivinile se întocmeau și mai îndămănitec în cuibul lor de cloceire. Poporul român se redeștepta iarăși; urmau noue accese, noue sbuciumări. Lupta însă era zadarnică. Grecii încălecase atît de bine țările române, în cât cu toate opintelile sălbaticului fugar, el trebui mai la urmă să se dămolească și să primască în tăcere frăul în capul său. Vom expune încă și aceste de pe urmă lupte ale unei ființe ce nu vra să moară contra fatalității ce vroia să o zdrobească. Apoi după aceste ultime sfortări poporul român pare a se lepăda de viață; o tăcere adîncă începe a se face în jurul lui, și din cadavrul său descompus samănă că se va for-

---

29. *Paul de Aleppo* l. c. p. 96 și 102.

ma o nouă existență, o odraslă grecească. De odată sună trîmbița redeșteptării și mortul reînvie, începe a se sbate, se scoală în picioare, pentru a reîntregi lupta cu puteri mai odihnite în timpul morții aparente, de cît în un repaus liniștit și firesc.

Precumpenirea Grecilor în timpul lui Mateiu Basarab și Vasile Lupu ne arată însă cum înriurirea grecească au urcat treptele succesive care au dus-o la puterea ei cea a tot covîrșitoare. Cu niște asemenea rădăcini, epoca fanariotă nu mai apare ca o împrejurare anormală în viața poporului român, ci ca dezvoltarea firească a unui fenomen social și politic. Eată pentru ce am despărțit perioada modernă a istoriei noastre de la domniile lui Mateiu Basarab și Vasile Lupu înainte ; căci de la ei datează întemeierea mai cu putere a înriuririi grecești. Partea superioară a gândirii poporane luă de acum înainte forma grecească în locul lepădatei forme slavone. Tot în o cugetare și într'un graiu străin rămase îmbracată gândirea romînească ; și aceasta din timpurile cele mai vechi a le istoriei noastre până la pragul veacului în care trăim, cînd și gândirea poporului își luă forma ei firească de exprimare. Din punctul acest de vedere, exprimarea cugetării, care ne pare a fi cel mai însemnat fenomen intelectual în viața poporului român, am determinat împărțirile istoriei sale în perioade. Acea medie sau predominarea slavismului, acea modernă sau predominarea grecismului, și acea contimpurană cu triumful românismului.

După ce am schițat astfelu caracterul general al acestei perioade, și legătura în care ea pune trecutul cu viitorul, să trecem la expunerea istoriei particulare a acestui răstimp interesant.